

COUR EUROPÉENNE DES DROITS DE L'HOMME
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS

© Министерство на правосъдието на Република България, mjs.bg. Разрешението за повторно публикуване на този неофициален превод е предоставено единствено за целите на включването му в базата данни HUDOC на ЕСПЧ.

© Ministry of Justice of the Republic of Bulgaria, mjs.bg. Permission to re-publish this non-official translation has been granted for the sole purpose of its inclusion in the Court's database HUDOC.

ЕВРОПЕЙСКИ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

ПЪРВО ОТДЕЛЕНИЕ

ДЕЛО ЙОРГОВ С/У БЪЛГАРИЯ
(Жалба № 40653/98)

РЕШЕНИЕ

СТРАСБУРГ

11 март 2004

ВЛЯЗЛО В СИЛА

07/07/2004

Решението става окончателно при наличие на обстоятелствата, упоменати в чл. 44, ал. 2 от Конвенцията. Същото може да е предмет на редакционен преглед.

По делото Йоргов с/у България,

Европейският съд по правата на човека (Първо отделение),
засадащо в състав:

Г-н К. Л. РОЗАКИС [C.L. ROZAKIS], *Председател*,

Г-жа Ф. ТУЛКЕНС [F. TULKENS],

Г-жа Н. ВАЙЧ [N. VALČ],

Г-н Е. ЛЕВИЦ [E. LEVITS]

Г-жа С. БОТУШАРОВА [S. BOTOUSCHAROVA],

Г-н А. КОВЛЕР [A. KOVLER],

Г-н К. ХАДЖИЕВ [K. HADJIEV], *съдии*,

и Г-н С. НИЛСЕН [S. NIELSEN], *Секретар на отделението*,

В разпоредително заседание, проведено на 5 февруари 2004,

Постанови настоящото решение на посочената по-горе дата:

ПРОИЗВОДСТВО

1. Производството е образувано с жалба (№ 40653/98) срещу Република България, подадена на 4 декември 1997 пред Европейската комисия по правата на човека ("Комисията") в съответствие с предишния член 25 от Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи ("Конвенцията") от българския гражданин г-н Пламен Парашкевов Йоргов [Plamen Parashkevov Iorgov], ("жалбоподател").

2. Жалбоподателят се представлява от г-жа З. Калайджиева [Z. Kalaydjieva], адвокат от Софийската адвокатска колегия. Българското правителство ("Правителството") се представлява от неговия агент г-жа Г. Самарас [G. Samaras], от Министерство на правосъдието.

3. Жалбоподателят твърди, по-специално, че осъждането му на смърт, неговото задържане, продължаващо му по време на мораториума върху изпълнението на смъртните наказания, представлявало изтезание и нечовешко и унижително отношение по смисъла на член 3 от Конвенцията, предвид страха от възможно подновяване на изпълнението на смъртните присъди, дълго прекараното време в състояние на несигурност, както и материалните условия и режим в затвора. Жалбоподателят се оплаква също така, че в тази връзка не е разполагал с ефективно правно средство за защита, в нарушение на член 13 от Конвенцията.

4. Жалбата е внесена в Съда на 1 ноември 1998, когато влиза в сила на Протокол № 11 към Конвенцията (член 5, алинея 2 от Протокол № 11).

5. Жалбата е разпределена на Първо отделение на Съда (член 52, алинея 1 от Правилника на Съда). В рамките на това отделение, в

съответствие с член 26, алинея 1, е определен състав, който да разгледа делото (член 27, алинея 1 от Конвенцията).

6. С решение от 3 октомври 2002 Съдът обявява жалбата за частично допустима.

7. Жалбоподателят, но не и Правителството, представя писмено становище относно съществуващото на спора, (член 59, алинея 1 от Правилника).

ФАКТИТЕ

I. ОБСТОЯТЕЛСТВАТА ПО ДЕЛОТО

8. Жалбоподателят е роден през 1957. Понастоящем изтърпява наказание доживотен затвор без право на замяна.

A. Осъждането и присъдата на жалбоподателя

9. На 9 май 1990 жалбоподателят, който имал три предходни осъждания на лишаване от свобода, бил осъден за убийство, извършено на 17 юли 1989, на три деца, на възраст от 8, 10 и 12 години, опит за изнасилване на едно от тях, опит за изнасилване на жена през 1984 и опит за незаконно преминаване на държавната граница през август 1989. Съдът наложил смъртно наказание.

10. Обжалваната от жалбоподателя присъда била потвърдена на 24 октомври 1990 от Върховния съд.

11. На 8 април 1994 петчленен състав на Върховния съд отхвърлил последвалата молба на жалбоподателя за преглед по реда на надзора (касация).

Б. Мораториум върху изпълнението на смъртните присъди и отмяна на смъртното наказание

12. Член 375, алинея 5 от Наказателно-процесуалния кодекс, в редакцията му към процесния момент, предвиждал, че наложените смъртни наказания не се изпълнявали преди Президентът да реши дали да упражни или не предоставеното му право на помилване.

13. За последен път смъртни присъди били изпълнени в България през ноември 1989.

14. След период на *фактически* мораториум върху изпълнението на смъртните присъди, на 20 юли 1990 Народното събрание приело решение “за отлагане на изпълнението на смъртни присъди”, което гласяло:

“Изпълнението на влезли в сила смъртни присъди се отлага до окончателното решаване на въпроса за прилагането на смъртното наказание в България.”

15. Доколкото според Наказателния кодекс смъртното наказание останало като най-тежко по вид наказание, съдилищата продължили да го налагат или – както в случая на жалбоподателя – да потвърждават при обжалване смъртните присъди, постановени преди 20 юли 1990.

16. Макар към момента на присъединяване на България към Съвета на Европа на 7 май 1992 да не било изрично предвидено България да премахне смъртното наказание, това изискване се считало за част от общото задължение за спазване на член 3 от Статута на Съвета на Европа (*Вж.* докладите на Комисията на Парламентарната асамблея относно изпълнението от България на нейните задължения и ангажименти (Доклад от 2 септември 1998, Док. 8180, абзац 5 и 125-29 (насърчаващ отмяната като изпълнение на поето задължение), и доклад от 17 януари 2000, Док. 8616, абзац 110 (отбелязващ със задоволство отмяната на смъртното наказание)).

17. На 10 декември 1998 Народното събрание отменило смъртното наказание, заменяйки го с доживотен затвор без право на замяна.

18. С решение от 25 януари 1999 смъртното наказание на жалбоподателя било заменено с доживотен затвор без право на замяна.

19. На 29 септември 1999 България ратифицирала Протокол № 6 към Конвенцията.

В. Обсъждане на смъртното наказание в България до отмяната му през 1998

20. В периода между 1990 и 1998 смъртното наказание е било честа тема на дискусии. Множество народни представители изразили мнение в подкрепа на връщане на смъртното наказание, а други се обявили за неговата отмяна. Темата често се обсъждала в медиите. Всеизвестно било, че отмяната на смъртното наказание се насърчавала от Съвета на Европа и други международни организации и представлявала крачка напред към присъединяването на България към Европа.

21. През този период Наказателният кодекс бил изменян няколко пъти. Някои от промените разширили обхвата на смъртното наказание. Същевременно, започнала работа по изготвянето на проект за изменение на Наказателния кодекс, отменящ смъртното наказание. С изменението на Наказателния кодекс от 1995 за първи път като вид наказание бил предвиден доживотният затвор.

22. Последвали опити от страна на привърженици на смъртното наказание за подновяване на изпълнението на смъртни присъди:

23. На 27 май 1992 Председателят на Законодателната комисия към Народното събрание и друг член на парламента внесли предложение за отмяна на решението на Народното събрание от 20 юли 1990.

24. На 22 ноември 1993 в Народното събрание било подадено сходно предложение от опозиционна парламентарна група - Нов съюз за демокрация. Две парламентарни комисии обсъдили въпроса и гласували срещу отмяната на мораториума върху изпълнението на смъртните присъди. На 1 февруари 1994 Законодателната комисия провела заседание по двете предложения и ги отхвърлила.

25. Въпросът за отмяна на мораториума бил обсъден няколко пъти от избраното в края на 1994 Народно събрание. Били внесени четири предложения: две за подновяване на изпълнението на смъртни присъди чрез парламентарно гласуване и две за провеждане на референдум.

26. Първото предложение било обсъдено от Парламентарната правителствена комисия, която подкрепила идеята за отмяна на мораториума върху изпълнението на смъртните присъди с мнозинство от седем срещу шест гласа. След това, член на парламента на няколко пъти безуспешно се опитвал да организира обсъждане на предложението на пленарно заседание на Народното събрание. В един случай предложението събрало необходимият брой гласове за включване в седмичния дневен ред, но в крайна сметка не било обсъдено. Повечето предложения за включване на въпроса в дневния ред на пленарните заседания на Народното събрание се провалили поради въздържане от гласуване.

27. Първото предложение за провеждане на референдум било отхвърлено на процесуално основание, тъй като предложената дата през 1995 не позволявала достатъчно време за подготовка. Второто предложение за референдум, внесено на 5 декември 1995, било разгледано от Комисията за правата на човека и вероизповеданията на 6 март 1996 и било отхвърлено с осем гласа "за", два "против" и двама въздържал се.

28. На 29 януари 1996 опозиционни депутати внесли предложение за възобновяване изпълнението на смъртни присъди. То било обсъдено от Комисията за правата на човека и вероизповеданията и отхвърлено на 13 март 1996 с осем срещу три гласа.

Г. Условието на лишаването от свобода на жалбоподателя по време на мораториума върху изпълнението на смъртните присъди

1. Правна уредба на режима на лишаване от свобода

29. Съгласно член 130 от Закона за изпълнение на наказанията, в редакцията му към процесния момент, осъдените на смърт се държали в отделни помещения на затворите, като свиждания и кореспонденция били възможни само с разрешение на компетентния прокурор.

30. На 2 август 1990 Заместник-директорът на Централно управление на местата за лишаване от свобода издал инструкция до затворническите администрации, според която решението на Народното събрание за отмяна на екзекуциите премахвало и ограничителния режим за осъдените на смърт лица.

31. Според тази инструкция лицата, на които било наложено смъртно наказание, следвало да се държат в отделни килии или заедно с други лица, осъдени на смърт, или лица, поставени под “специален режим” (такива били рецидивистите, а след 1995 - осъдените на доживотен затвор: член 43 и член 127б от действащия към онзи момент Закон за изпълнение на наказанията). На затворниците се полагало легло, завивка, нощно шкафче и радио с централно управление. Имали право на неограничена кореспонденция, вестници, книги, едно свиждане в месеца, един час на ден разходка на открито без контакт с други категории затворници, един колет с храна на всеки шест месеца, както и малка сума пари. При възможност им се осигурявала работа в килията.

32. На 26.07.1996 директорът на Централното управление на местата за лишаване от свобода и прокурор от Главна прокуратура издали инструкция, според която: “във връзка с продължаващия мораториум върху изпълнението на смъртните присъди”, на осъдените на смърт лица трябва да се предостави възможност за неограничена кореспонденция, едночасова дневна разходка на открито, едно свиждане, два колета с храна и 30 пакета цигари на месец, както и малка сума пари.

2. Действителните условия

33. Жалбоподателят бил държан в крило на Софийския затвор за поставени под “специален режим” затворници, което в съответствие с член 56 от Правилника за прилагане на закона за изпълнение на наказанията, било пригодно за приблизително двацет затворника. Няколко пъти бил преместван, но според него всички килии в това крило на затвора били с размери 2 на 4 метра.

34. На неупомената дата през 1990, след прекаран в отделна килия период, жалбоподателят бил преместен в килия, която обитавал с още двама или трима лишени от свобода.

35. Жалбоподателят твърди, че на 21 юни 1995 той и други осем осъдени на смърт лица били преместени в отделни самостоятелни килии. Очевидно жалбоподателят останал в такава килия най-малко до края на 1998.

36. Според Правителството килията била с размери 2 на 3 метра. Таванът бил висок 3.30 метра. Според жалбоподателя, до октомври 1998, когато във всички килии били поставени нови по-широки прозорци, прозорецът на килията му бил малък и не позволявал

достъпа на достатъчно светлина и свеж въздух. Поради това през лятото било много топло. През зимата обаче било много студено, тъй като парното, чиито тръби били покрити с ред тухли, не работело нормално.

37. В килията имало една крушка от 60 вата. Тъй като се намирала на стената над вратата, светлината ѝ била недостатъчна, което изморявало очите при четене. Изглежда осветлението било денонощно.

38. Жалбоподателят твърди, че между юни 1995 и януари 1997 спял на нар. Според него радио с централно управление било поставено през март 1996. Нормално легло и нощно шкафче били осигурени през януари 1997. След април 1998 жалбоподателят получил преносим радиоприемник, изпратено му с колет.

39. Правителството представило снимки на килията на жалбоподателя от лятото на 1998. Видно е, че обзавеждането на килията се състояло от легло, нощно шкафче и малка масичка. На стената имало радио и закачалки. На снимката се виждали книги, метално канче, пластмасови бутилки, дрехи и одеала.

40. На затворниците било разрешено да излизат в двора сутрин за един час. Могели да се разхождат заедно с други лишени от свобода на специален режим. Жалбоподателят имал право също така да напуска килията си още веднъж вечерта, за да използва тоалетните. През останалата част от деня трябвало да използва кофа, пълна с вода, която служела като нощно гърне. Поради това в килията му постоянно миришело.

41. Веднъж седмично затворниците имали право да се изкъпят за няколко минути.

42. Месечно били разрешени едно или две посещения от половин час. Нямаło ограничения за посещения от адвокати. За периода 1990-1998 жалбоподателят имал тридесет и пет посещения.

43. През процесния период не е имало ограничение на кореспонденцията. Между 1990 и 1 август 1998 жалбоподателят получил осемдесет и три колета с храна и петдесет и шест пощенски записа. Имал право също така на малка месечна сума, която използвал, за да си купи тоалетни принадлежности и храна от магазина на затвора. Въпреки това, често не разполагал с неща като паста за зъби, крем за бръснене, самобръсначки, цигари и кафе.

44. Жалбоподателят получавал същото медицинско обслужване, както останалите лишени от свобода лица. Правителството е представило копие от медицинския картон на жалбоподателя, от което е видно, че в периода 1990-1998 последният е бил преглеждан от доктор или зъболекар почти ежесечно. В затвора имало стационар, работещ осем часа на ден. Жалбоподателят многократно бил лекуван поради болки в гърба, включително от физиотерапевт. Според лекар в

Софийския затвор, жалбоподателят бил известен с честите си и неоснователни оплаквания.

45. През февруари 1996 жалбоподателят съобщил за здравословен проблем, който се оказал подути слюнчени жлези. През април 1996 лекар препоръчал хирургическа намеса, но жалбоподателят бил опериран едва през юли 1998. Жалбоподателят твърди, че въпреки страданието му не получил навременна хирургична помощ. От медицинския му картон е видно, че проблемът с увеличените слюнчени жлези съществувал през цялата 1997 и 1998, в който период жалбоподателят бил нееднократно преглеждан, включително от външни лекари. Лекуван бил с медикаменти. На два пъти през процесния период, лекарите отбелязали в медицинския картон на жалбоподателя, че на съответния етап не била необходима операция, докато други вписвания с нечетливи подписи сочели проблема като сериозен. Според директора на Софийския затвор били взети всички необходими мерки. Жалбоподателят бил лекуван според препоръките на лекарите. През юли 1997 бил отведен в болница за прегледи, но бил изпратен обратно в затвора, тъй като се държал грубо с медицинския персонал. На 6 август 1997 за това му било наложено дисциплинарно наказание. Жалбоподателят твърди, че поради това операцията на жлезите му била отложена. Според медицинските документи, жалбоподателят бил повторно заведен в болница за преглед и лечение през октомври 1997, но последният твърди, че бил бързо върнат обратно в килията му. През март 1998 според мнението на един лекарите операцията все още не била необходима. В крайна сметка увеличените слюнчени жлези били оперирани през юли 1998. Била отстранена тъкан с размерите на яйце и изследвана, но се оказала доброкачествена.

45. През процесния период жалбоподателят подал множество жалби във връзка с условията на лишаване от свобода до Директора на Софийския затвор, Директора на Централното управление на местата за лишаване от свобода, Главна прокуратура и други институции. Жалбите му се отнасяли до храната в затвора и съдържали твърдения за недостатъчно отопление, загубени писма и други въпроси. Получил отговор само на част от жалбите си. Според него, с изключение на искането за ползване на радио и някои от молбите за медицинско лечение, останалите жалби не подобрили с нищо положението му.

46. На неупомената дата през 1999 жалбоподателят бил преместен в Плевенския затвор.

II. ОТНОСИМИ ДОКЛАДИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ КОМИТЕТ ЗА ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ НА ИЗТЕЗАНИЯТА И НЕЧОВЕШКОТО И УНИЗИТЕЛНО ОТНАСЯНЕ ИЛИ НАКАЗВАНЕ (“КПИ”)

1. Доклад на Европейския комитет за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото и унижително отнасяне или наказване ("КПИ") по повод посещението му в България през 1995

47. Представители на КПИ не са посетили Софийския затвор, където бил задържан жалбоподателят.

48. През 1995 те посетили обаче двама осъдени на смърт и задържани в затвора в Стара Загора и описали условията там по следния начин:

“По отношение на материалните условия има още много да се желае: мъждива дневна светлина в килиите и слабо изкуствено осветление, недостатъчно отопление, оскъдно и в лошо състояние обзавеждане, мръсно спално бельо и пр. Извън килийните занимания се свеждат до 15 минути дневно тоалет, един час разходка на открито (която според затворниците не е всеки ден) и едно свиждане месечно. На двамата лишени от свобода не е позволено да работят (дори и в килиите), нито да посещават библиотеката, киносалона или столовата (храната им се носи в килиите). Накратко, те са подложени на изключително ограничителен режим, като най-вече са лишени от почти всякакви човешки отношения. Последните се изразяват предимно в разговор между затворниците по време на разходката на открито (която извършват съвместно) и понякога - в контакти с представители на затворническата администрация. На практика единствените смислени занимания на тяхно разположение са четенето на вестници и книги и писането на писма.

Описаната ситуация съответства на правилата, свързани с осъдените на смърт, които били приети след мораториума върху изпълнението на смъртните присъди ... Независимо от това, според КПИ тя е неприемлива.

Всеизвестно е, че при липсата на подходящи умствени и физически стимули, всяка форма на продължителна изолация има вероятност в дългосрочен план да предизвика увреждания и влошаване на умствените възможности и уменията за общуване. Делегацията намери, че прилаганият в Затвора Стара Загора режим за осъдените на смърт не осигурява такива стимули.

Комитетът предлага режимът спрямо осъдените на смърт в Затвора в Стара Загора, както и в други затвори в България да се промени така, че да осигури смислени занимания и подходящи човешки отношения. КПИ препоръчва също така да бъдат предприети мерки за подобряване на материалните условия в килиите на осъдените на смърт в Затвора Стара Загора.”

2. Препоръки на КПИ към българските власти във връзка с организацията на медицинското обслужване на лишените от свобода лица

50. В абзаци 127-133 от Доклада си от 1999 относно България, КПИ е посочил, *между другото*, следното:

“Медицинските грижи в българските затвори се осигуряват от Министерството на правосъдието ... Затворническият лекарски персонал се назначава и ръководи от Главно управление места за лишаване от свобода, чието медицинско звено осъществява надзор върху дейността му. Медицинските

служби към затворите прилагат общите указания, издавани от Министерството на здравеопазването; освен това е възможно настаняване на лишени от свобода за спешно лечение в болнични заведения към Министерството на здравеопазването. От становището на Министерството на здравеопазването, обаче, е видно, че предвид разпределението на отговорностите, осигуряването на медицински грижи за затворници е извън техния контрол ...

Сходно е положението в много други европейски държави, в които за предоставянето на медицинска помощ отговарят затворническите власти. Комитетът обаче вярва, че по-широкото участие на Министерството на здравеопазването в системата на затворите ще допринесе за осигуряване на оптимална здравна помощ за лишените от свобода, както и за прилагане на принципа за еднаква здравната помощ в затворите и извън тях. Именно този подход е заложен в приетата наскоро от Комитета на министрите към Съвета на Европа Препоръка № R (98) 7 относно етичните и организационни аспекти на медицинската помощ в затворите.

За да се обезпечи професионалната независимост и качеството на работата на медицинския персонал, е необходимо възможно най-тесното му свързване с останалите представители на лекарската професия, предоставящи медицинско обслужване на обществото като цяло ...

КПИ подчертава, че каквато и да е институционалната обвързаност на медицинската помощ в затворите, основното изискване е лекарите да основават професионалните си решения единствено на медицински критерии, както и че квалифициран медицински орган трябва да контролира качеството и ефективността на тяхната работа.

След 1995 се отбелязва известен напредък. "Назначени са лекари на пълен работен ден и са открити работни места за психиатри във всички затвори, предприети са и мерки за назначаване на медицински сестри при условията на пълен работен ден. Същевременно е преодолян недостигът на лекарства в системата на затворите ...

Делегацията изслуша оплаквания от затворници в посетените затвори в Бургас и Стара Загора за ненавременно осигуряване на медицинска помощ. Затворниците, които искали медицински преглед, заявявали това на дежурния служител по време на сутрешната проверка. Тези молби се вписвали в специален регистър, който се водел във всяко отделение и всяка сутрин се представял на лекаря. Тази система била без изключение. КПИ обаче трябва да подчертае, че всички молби за медицински преглед следва да се предоставят на вниманието на лекаря на затвора; затворническите служители не са компетентни да разглеждат такива молби."

III. ПРИЛОЖИМО МЕЖДУНАРОДНО И СРАВНИТЕЛНО ПРАВО И СЪДЕБНА ПРАКТИКА

A. Съветът на Европа и отмяната на смъртното наказание

51. В исторически план по-голямата част от държавите-членки на Съвета на Европа пристъпили към въпроса за премахването на смъртното наказание, като спрели изпълнението на смъртните присъди в периода на обсъждане на окончателната им отмяна. Присъединилите

се към Съвета на Европа през 1990 държави били насърчени от Парламентарната асамблея да наложат мораториум върху изпълнението на смъртните присъди като първа стъпка към отмяната на смъртното наказание (*Вж. Доклад за отмяната на смъртното наказание в Европа*, РА Doc.7589 (25 юни 1996)).

Б. Комисията на Организацията на обединените нации по правата на човека

49. Комисията е приела, че “при липсата на допълнителни принудителни обстоятелства” продължителният престой в затвора в редицата на осъдените на смърт сам по себе си не представлява нарушение на член 7 от Международния пакт за граждански и политически права (забрана за жестоко, нечовешко или унизително отношение) (*Вж. Хилтън с/у Ямайка*, Становище от 16 юли 1996, съобщение № 600/1994 [*Hylton v. Jamaica*, Views of 16 July 1996, съобщение № 600/1994], *Ерол Джонсън с/у Ямайка*, Становище от 22 март 1996, съобщение № 588/1994 [*Errol Johnson v. Jamaica*, Views of 22 March 1996, communication no. 588/1994]; и *Майкъл Ванца с/у Тринидад* [*Michael Wanza v. Trinidad*]).

В. Междоамериканската комисия по правата на човека

53. Във връзка с жалби от осъдени на смърт лица, Комисията е установила нарушения на член XXVI от Американската декларация за човешките права и задължения (забраняващ жестокото, позорящо или необичайно наказание на хора, обвинени в престъпления) и на член 5, алинеи 1 и 2 от Американската конвенция за човешките права (право на хуманно отношение и забрана на изтезанията, жестокото, нечовешко или унизително наказание или отношение), предимно поради нередности във връзка с осъждането, материалните условия и режима на задържане, както и лошото отношение в затвора, а също предвид продължителността на периода, прекаран в очакване на смъртното наказание (*Вж. Андрюс срещу САЩ*, дело № 11.139, доклад № 57/96, OEA/Ser/L/V/II.98, абзац 178-83 [*Andrews v. the United States of America*, Case No. 11.139, Report No. 57/96, OEA/Ser/L/V/II.98, §§ 178-83]; *Джоузеф Томас срещу Ямайка*, дело № 12.183, доклад 127/01 [*Joseph Thomas v. Jamaica*, Case No. 12.183, Report 127/01]).

Г. Юридическият Комитет на Тайния съвет (The Judicial Committee of the Privy Council) в Обединеното кралство

50. При разглеждане на дела от Карибските държави, Тайният съвет е следвало да реши дали изпълнението на смъртна присъда дълго

време след постановяването ѝ представлява нечовешко наказание или отнасяне, противоречащо на законите на тези държави. Първоначално Тайният съвет приел, че осъденото лице няма право да се жалва при забава за изпълнение на присъдата му, причинена от негово въззивно обжалване (*Вж. дьо Фрейта срещу Бени* [1976] A.C. 239, *Абот срещу Главния държавен адвокат на Тринидад и Тобаго* [1979] 1 W.L.R.1342 [*de Freitas v. Benny* [1976] A.C. 239, *Abbott v. Attorney-General of Trinidad and Tobago* [1979] 1 W.L.R. 1342]), както и при всяко едно отлагане “независимо от причините”, включително поради временен мораториум върху изпълнението на смъртни наказания, който е бил отменен. (*Вж. Райли срещу Главния държавен адвокат на Ямайка* [1983] 1 A.C. 719 [*Riley v. Attorney-General of Jamaica* [1983] 1 A.C. 719]).

55. През 1993, отстъпвайки от становището си по предходни решения, Тайният съвет решил, че би било противозаконно, бидейки нечовешко наказание, да бъдат екзекутирани жалбоподатели, прекарвали почти четиринадесет години в очакване на изпълнението на наложената им смъртна присъда, като в три от случаите това отлагане настъпило в последните минути преди екзекуцията, и поради това препоръчал замяна на техните смъртни присъди с доживотен затвор (*Вж. Праг и Морган срещу Главния държавен адвокат на Ямайка и други* [1994] 2 A.C. 1 [*Pratt and Morgan v. The Attorney General for Jamaica and another* [1994] 2 A.C. 1]).

56. По делото *Праг и Морган* част от разглеждания период съвпаднала с временен мораториум върху изпълнението на смъртни наказания.

“Политическият дебат относно целесъобразността на запазването на смъртните присъди в Ямайка ... принудил Сената да отложи, с решение от 9 февруари 1979, изпълнението на всички смъртни присъди за период от 18 месеца, в очакване на доклада на Анкетната комисия. Последната била създадена през юни 1979. На 27 август 1980, преди доклада на комисията, било изпълнено смъртно наказание, което предизвикало протест от страна на Председателя на комисията до ямайския Таен съвет. До доклада на комисията през март 1981 други смъртни наказания не били изпълнени. На 12 май 1981 изпълнението на смъртни присъди било възобновено.” (*Праг*, абзац 16).

57. Съдебното решение по делото *Праг и Морган* гласи, между другото, следното:

“Съществува спонтанна съпротива срещу перспективата човек да бъде във висящо и несигурно положение, след като дълги години е прекарал под заплахата на смъртна присъда. Какво предизвиква тази вътрешна съпротива? Единствено нашата хуманност може да е отговорът; считаме за нечовешко човек да бъде изправен пред агонията на своята екзекуцията за дълъг период от време. Но преди Тяхна Светлост (върховните съдии) да осъдят изпълнението на смъртната присъда като “нечовешко или унижително наказание или друг вид отношение” по смисъла на член 17 (1) от Конституцията на Ямайка, нека вземат предвид множеството фактори, които следва да бъдат преценени при претегляне

на забавата. Ако забавянето е изцяло по вина на обвиняемия, като например бягство от затвора или използване на правни средства за защита по начин, представляващ злоупотреба с процесуални права, на този обвиняем не може да се позволи да черпи предимства от това забавяне, противното би означавало да му се предостави възможност да приложи незаконни средства за избягване на наказанието, наложено му с цел предпазване на обществото от престъпления...

Според Тяхна Светлост, държавата, желаеща да запази смъртното наказание, е длъжна да гарантира, че изпълнението на това наказание ще последва непосредствено постановяването на съдебното решение, доколкото това практически е възможно, като бъде предоставен разумен срок за обжалване и разглеждане на възможна отмяна на изпълнението на смъртната присъда. Хуманните условия предполагат осъденият на смърт да използва всяка възможност да спаси живота си чрез процедурите за обжалване. Ако обжалването предоставя възможност на затворника да протака въззивното производство с години, вина за това следва да носи въззивната система, позволяваща такова забавяне, а не затворникът, който се възползва от нея. Висящите с години въззивни процедури са несъвместими с целта на смъртната присъда. Феноменът опашка за смъртно наказание не бива да става част от съдебната ни практика ...

Разбира се, възможно е да настъпят обстоятелства, поради които Ямайският Таен съвет да препоръча временно отлагане на изпълнението на смъртна присъда, като например политическият мораториум върху смъртната присъда, жалбата на жалбоподателите (до международни институции по правата на човека) или конституционното обжалване пред Върховния съд. Ако обаче тези спирания кумулативно предизвикат отлагане от няколко години, изпълнението на наказанието по всяка вероятност би нарушило член 17 (1) и би обосновало замяна на смъртното наказание с доживотен затвор.”

58. По-нататък, предвид обичайната продължителност на съответните въззивни процедури в Ямайка и времето, необходимо за разглеждане на молбите от Интерамериканската комисия по правата на човека и от Комисия на ООН по правата на човека, Тайният съвет решил, че:

“във всеки един случай, когато смъртното наказание се изпълнява повече от пет години след постановяване на присъдата възникват сериозни основания да се счита, че това отлагане представлява нечовешко или унизително наказание или ... отношение”.

59. Сред последвалите дела Тайният съвет уважил молба за признаване на нарушение във връзка с период от четири години и десет месеца (*Гера срещу Бантист и други* [1996] 1 A.C. 397 [*Guerra v. Baptiste and Others* [1996] 1 A.C. 397]), но отхвърлил молби, свързани с по-кратки периоди (*Хенфийлд срещу Главния прокурор на Федерацията на Бахамите* [1997] A.C. 413 [*Henfield v. The Attorney General of the Commonwealth of The Bahamas* [1997] A.C. 413]; *Фишер (№ 1) срещу Министъра на обществената сигурност и имиграцията и други (Бахами)* [1998] 1 A.C. 673 [*Fischer (No. 1) v. The Minister of*

Public Safety and Immigration and Others (Bahamas) [1998] A.C. 673]; и *Хигс и Дейвид Мичъл срещу Министъра на националната сигурност и други (Бахами)* [1999] UKPC 55 [*Higgs and David Mitchell v. The Minister of National Security and Others (Bahamas)* [1999] UKPC 55]) и приел, че освен в изключителни обстоятелства, срокът на задържането под стража като мярка за неотклонение не следва да бъде взет предвид, тъй като *между другото* “психическото състояние на човек ... на този по-ранен период не може да се приравни на душевната агония на човека, изправен пред изпълнението на смъртно наказание, а ... на тревожността и притеснението на обвиняемия” (*Фишер*, абзац 14). По делото *Хигс и Дейвид Мичъл* Тайният съвет постановил, *между другото*, следното:

“Неправилно е осъденият на смърт да се подлага на допълнителни жестокости, свързани с начина на неговата смърт ... В случая Прат ... (Тайният съвет) е приел, че продължителното отлагане във времето на изпълнението на смъртна присъда е вид нечовешко наказание, тъй като прибавя към смъртното наказание допълнително страдание от дългия период на редуващи се чувства на надежда и отчаяние. Отлагането само по себе си не е жестоко и необичайно наказание..., “но с времето висящото и несигурно положение се превръща в жестоко и необичайно деяние”.

Д. Други съдебни институции

60. Върховният съд на Индия приема, че изпълнението на смъртна присъда доста време след нейното постановяване, независимо от причините за това, нарушава член 21 от Конституцията на Индия, съгласно който “никой не може да бъде лишаван от право на живот или лична свобода, освен по установена със закон процедура” (*Ватхеесваран срещу щата Тамил Наду* [1983] 2 S.C.R. 348 [*Vatheeswaran v. State of Tamil Nadu* [1983] 2 S.C.R. 348], *Шер Сингх и други срещу щата Пенджаб* [1983] 2 S.C.R. 582 [*Sher Singh and Others v. the State of Punjab* [1983] 2 S.C.R. 582] и *Смт. Тревенибен срещу щата Гуджарат* [1989] 1 S.C.J. 383 [*Smt. Treveniben v. State of Gujarat* [1989] 1 S.C.J. 383]).

61. Върховният съд на САЩ отхвърлял жалби, в които прекалено дългият срок на задържане при смъртни присъди се изтъква като нарушение на съдържащата се в Осмата поправка на Конституцията на САЩ забрана на жестокото и необичайно наказване, като подчертава, че отлагането се дължи на решението на осъденото лице да използва всички възможности за обжалване (*Найт срещу Флорида*, 528 US 990 [*Knight v. Florida*, 528 US 990]).

62. Според Върховния съд на Канада нейната конституция не забранява екстрадирането в САЩ на подсъдим, изправен пред смъртна присъда (*Киндлер срещу Канада (министър на правосъдието)*, [1991] 2 S.C.R. 779 [*Kindler v. Canada (Minister of Justice)*, [1991] 2 S.C.R. 779]).

През 2001 обаче Съдът променил подхода си и приел, че когато екстрадираното лице подлежи на смъртно наказание, конституционните разпоредби изискват във всички случаи (без изключителните) САЩ да предостави гаранции, че смъртна присъда няма да бъде наложена или ако бъде наложена, то тя няма да бъде изпълнена (*Съединените щати срещу Бърнс*, [2001] 1 S.C.R. 283 [*United States v. Burns*, [2001] 1 S.C.R. 283]).

ПРАВОТО

I. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 3 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

A. Становищата на страните

63. Жалбоподателят твърди, че години наред, до отмяната на смъртното наказание, е страдал от заплахата за изпълнение на смъртното му наказание. Причина за неговото страдание била неспособността на българските власти незабавно да отменят смъртното наказание.

64. По-нататък жалбоподателят се оплаква, че през този период са липсвали ясни законови разпоредби относно условията на неговото задържане, доколкото издадените през 1990 и 1996 вътрешни указания не се публикували, могли са да бъдат променени по всяко време и не създавали подходяща уредба на затворническия режим. В представеното през 2002 становище по същество жалбоподателят твърди, че горното представлявало нарушение на член 5 от Конвенцията.

65. Освен това жалбоподателят поддържа, че материалните условия в килията му и в затвора като цяло били нечовешки. Той се оплаква, по-специално, че след 1995, когато бил преместен сам в килия, бил лишен от човешки контакт, че храната била недостатъчна и некачествена и че температурите в килията били твърде ниски през зимата и твърде високи през лятото, при недостатъчна вентилация. Според жалбоподателя властите не отговорили по подходящ и своевременен начин на тези му оплаквания, а получената от него медицинска помощ била недостатъчна. Той твърди по-специално, че операцията на увеличените му слюнчени жлези била неоправдано отложена поради съществуващото враждебно отношение на медицинския персонал и затворническата администрация към него. Според жалбоподателя лекарите в затвора не били независими от затворническите власти и не осигурили безпристрастно и навременно

необходимата му медицинска грижа. Освен това съществувала корупция.

66. Правителството твърди, че размерите на затворническата килия на жалбоподателя и материалните условия на лишаването от свобода, включително медицинското обслужване, били винаги в съответствие с Европейските норми за затворите.

67. Правителството счита за неизбежен отлагателния срок между мораториума от 1990 върху изпълнението на смъртните наказания и окончателната отмяна на смъртното наказание през 1998, тъй като публичното обсъждане и развитието на обществените нагласи изисквали време. Поради това преценката на делото не бива да пренебрегва обстоятелството, че отмяната на смъртното наказание е представлявала важна и трудна стъпка във връзка със закрилата на правата на човека. Освен това, жалбоподателят подал множество жалби относно всички аспекти на условията му на задържане. Тези оплаквания били разгледани и били взети възможните мерки.

Б. Преценката на Съда

68. Съдът счита, че оплакванията на жалбоподателя следва да бъдат разгледани в светлината на член 3 от Конвенцията. Член 3 гласи следното:

“Никой не може да бъде подложен на изтезания или нечовешко или унижително отнасяне или наказание..”

1. Приложими принципи

69. Съдът многократно се е произнасял, че член 3 от Конвенцията защитава една от основните ценности на демократичното общество. Той съдържа императивна забрана на изтезанията или нечовешкото или унижително отнасяне или наказание, независимо от обстоятелствата и поведението на жертвата (*Вж. Лабита срещу Италия* [GC] № 26772/95, абзац 119, ЕКПЧ 2000-IV [*Labita v. Italy* [GC], no. 26772/95, § 119, ECHR 2000-IV]).

70. Според практиката на Съда, за да попадне в обхвата на член 3 от Конвенцията лошото третиране следва да достигне минимално ниво на строгост. Преценката на това минимално ниво на строгост е относителна; тя зависи от всички обстоятелства по делото, като например продължителността на третирането, физическите и психически последици от него, а в някои случаи и полът, възрастта и здравето на пострадалия. Освен това, за да се произнесе дали третирането е било “унижително” по смисъла на член 3, Съдът е длъжен да прецени дали целта му е да унизи и принизи самочувствието на засегнатото лице, и дали, от гледна точка на

последниците, то се е отразило неблагоприятно върху личността му по начин, несъвместим с член 3. Липсата на такава цел обаче сама по себе си не изключва установяването на нарушение на тази разпоредба (*Вж. Пиърс срещу Гърция*, № 28524/95, абзац 67-68, 74, ЕКПЧ 2001 – III [*Peers v. Greece*, no. 28524/95, §§ 67-68, 74, ECHR 2001-III] и *Валасинас срещу Литва*, № 44558/98, абзац 101, ECHR 2001 – VIII [*Valašinas v. Lithuania*, no. 44558/98, § 101, ECHR 2001-VIII]).

71. Съдът нееднократно е подчертавал, че във всички случаи страданието и унижението трябва да надхвърлят неизбежния елемент на страдание или унижение, свързани с определена форма на законосъобразно отнасяне или наказване. Мерки, лишаващи дадено лице от неговата свобода, често може да включват такъв елемент. Съгласно тази разпоредба държавата следва да гарантира, че лицето е задържано при условия, съвместими с неговото човешко достойнство, че начинът и методът на изпълнение на мярката не го подлагат на стрес или изпитание, чиято сила надвишава неизбежната степен на страдание, присъща на задържането, и че, предвид практическите изисквания на лишаването от свобода, неговото здраве и благосъстояние са подходящо обезпечени (*Вж. Кудла с/у Полша* [ГО], № 30210/96, абзац 92-94, ЕКПЧ 2000-XI [*Kudla v. Poland* [GC], no. 30210/96, §§ 92-94, ECHR 2000-XI]).

72. Освен това настоящото отношение към смъртното наказание в договарящите страни е свързано с преценка дали допустимият предел на страдание и унижение е бил превишен (*Вж. Съоринг с/у Обединеното кралство*, решение от 7 юли 1989, Поредица А № 161, стр. 41, абзац 104]). Породените от смъртната присъда страх и несигурност от бъдещето, в обстановка на реална възможност тази присъда да бъде изпълнена, причиняват значимо по степен човешко страдание. Имайки предвид, че договарящите страни са премахнали смъртното наказание, приемайки го за несъвместимо с демократичното общество (43 държави са го отменили, а оставащата държава-членка Русия е наложила мораториум), постановяването на смъртна присъда при определени обстоятелства, като например след несправедлив процес, представлява само по себе си форма на нечовешко отношение (*Вж. Йокалан срещу Турция*, № 46221/99, абзац 195-98 и 203-07, 12 март 2003 [*Öcalan v. Turkey*, no. 46221/99, §§ 195-98 and 203-07, 12 March 2003]).

73. Сред всички обстоятелства при налагането на смъртно наказание, обстоятелствата, свързани с осъденото лице, условията на задържане в периода на очакване на изпълнението на присъдата и продължителността на този период са фактори, които могат да доведат до прилагане на забраната по член 3 по отношение на третирането или наказанието на осъденото лице (*ibid.*). При преценяване условията на задържането, следва да се вземат предвид кумулативните последици на

тези условия, както и конкретните твърдения на жалбоподателя (*Вж. Дугоз с/у Гърция*, № 40907/98, абзац 46, ЕКПЧ 2001-II [*Dougoz v. Greece*, no. 40907/98, § 46, ECHR 2001-II] и *Калашников с/у Русия*, № 47095/99, абзац 95, ЕКПЧ 2002-VI [*Kalashnikov v. Russia*, no. 47095/99, § 95, ECHR 2002-VI]).

2. Прилагане на тези принципи към настоящия случай

74. Съдът отбелязва, че Конвенцията е влязла в сила за България на 7 септември 1992, поради което част от периода на задържане на жалбоподателя попада извън компетентността на Съда *ratione temporis*. Преценявайки въздействието на условията на задържане върху жалбоподателя, Съдът обаче е длъжен да вземе предвид целия период на задържане на жалбоподателя и съществуващите през този период и преди 7 септември 1992 условия (*Вж. Полторатский срещу Украйна*, № 38812/97, абзац 134, ECHR 2003 – V [*Poltoratskiy v. Ukraine*, no. 38812/97, § 134, ECHR 2003-V]).

75. В становището си, жалбоподателят подчертава, че мисълта за възможна екзекуция му причинявала силно страдание и че било нечовешко да бъде държан години наред в такава несигурност.

76. Съдът отбелязва, че жалбоподателят е бил обвинен и осъден на смърт с присъда от 9 май 1990, в момент когато смъртните наказания в България вече не се изпълнявали. Към момента на потвърждаване на присъдата му от въззивната инстанция на 24 октомври 1990 (преди това неговата присъда не е била окончателна), действал парламентарен мораториум върху изпълнението на смъртните наказания. Мораториумът останал в сила и без изменение до отмяната на смъртното наказание в България през 1998 (*Вж. абзаци 9-19 по-горе*).

77. По-нататък, с оглед наличната информация за премахването на смъртното наказание в България и съществуващите през съответния период гаранции, Съдът счита, че положението на жалбоподателя не е било сравнимо с това на очакващите смъртно наказание лица в държави, привеждащи в изпълнение това наказание, ситуация обсъждана в решението на Съда по делото *Съоринг* (цитирано по-горе) и редица дела на други съдебни инстанции (*Вж. абзаци 52-62 по-горе*).

78. По-специално положението на жалбоподателя не е било и не би могло да бъде съпоставимо с истинското „явление опашка за смъртно наказание“ – при което осъденият понякога бил завеждан до мястото за изпълнение на смъртното наказание и връщан обратно в килията килия в последната минута (*Вж. Съоринг*, цитирано по-горе, стр. 23-25, абзац 52-56 и стр. 28, абзац 68).

79. Освен това положението на жалбоподателя се различавало от това на жалбоподателите по шест дела срещу Украйна, отнасящи се до осъдени на смърт лица, в период когато изпълнението на смъртни присъди в Украйна продължавало в противоречие на поетите от нея

международни задължения. Обратно, в България нямало дори едно нарушение на мораториума върху изпълнението на смъртните наказания. Съдът приема, че първоначално жалбоподателят е изпитал известна несигурност, страх и тревога по отношение на бъдещето си. Той счита обаче, че чувството на страх и тревога са отслабнали с течение на времето и оставането в сила на мораториума (*Вж. Полторатский*, цитирано по-горе, абзац 135; *Алиев срещу Украйна*, № 41220/98 [*Aliiev v. Ukraine*, no. 41220/98, § 134, 29 April 2003, § 134, 29 април 2003]; *Кузнецов срещу Украйна*, № 39042/97, абзац 115, 29 април 2003 [*Kuznetsov v. Ukraine*, no. 39042/97, § 115, 29 April 2003]; *Кокхлич срещу Украйна*, № 41707/98, абзац 167, 29 април 2003 [*Khokhlich v. Ukraine*, no. 41707/98, § 167, 29 April 2003]; *Назаренко срещу Украйна*, № 39483/98, абзац 129, 29 април 2003 [*Nazarenko v. Ukraine*, no. 39483/98, § 129, 29 April 2003]; и *Данкиевич срещу Украйна*, № 40679/98, абзац 126, 29 април 2003 [*Dankievich v. Ukraine*, no. 40679/98, § 126, 29 April 2003]).

80. Относно условията на задържането на жалбоподателя Съдът намира, че килиите, в които бил държан през съответния период, били с размери 6 или 8 кв. м. Между 1995 и 1998 той бил единственият обитател на килия с такива размери, като такова настаняване изглежда приемливо (*Вж. абзаци 33-36 по-горе*).

81. Съдът отбелязва, че между 1990 и 1995 жалбоподателят споделял килия с двама или трима затворници (*Вж. абзаци 34 и 35 по-горе*).

82. Жалбоподателят се оплаквал обаче, че между юни 1995 и края на 1998 бил сам в килия и подложен на твърде ограничителен режим на задържане, включващ много малко човешки контакти. През този период прекарвал близо двадесет и три часа на ден сам в килията си. Не му било позволено да се смесва с други категории затворници за хранене в стола или за други занимания. Храната била сервирана в килията. Жалбоподателят имал право най-много на две посещения месечно. За него човешките отношения били практически сведени до разговори с други затворници по време на едночасовата дневна разходка и случайни контакти със затворническия персонал (*Вж. абзаци 40-43 по-горе*).

83. Съдът посочва, че забраната на контакти с други затворници по съображения за сигурност, дисциплина или безопасност сама по себе си не представлява нечовешко отношение или наказание (*Вж., освен другите решения, Месина с/у Италия* (дек.), № 25498/94, ЕКПЧ 1999-V [*Messina v. Italy* (dec.), no. 25498/94, ECHR 1999-V]). Според КПИ обаче всички форми на изолация, без подходящото умствено и физическо насърчаване, в дългосрочен план е възможно да доведат до увреждания, изразяващи се в отслабване на умствените способности и уменията за общуване (*Вж. абзац 49 по-горе*).

84. Съдът подчертава, че макар да са били известни вредните последици на ограничителния режим за жалбоподателя, този режим бил прилаган години наред. Приложимите законови и подзаконови нормативни актове относно режима на осъдените на смърт лица не били изменени. Уредбата, приета посредством вътрешни непубликувани инструкции, очевидно не довела до изясняване на всички аспекти на режима на задържане и не създала ясни и предвидими правила (*Вж.* абзаци 29-32 по-горе). Освен това от съществено значение е, че Правителството не се е позовало на никакви съображения за сигурност, налагащи изолацията на жалбоподателя, и не е посочило причина за невъзможността да се преразгледа режима на затворниците в положението на жалбоподателя, така че да им се осигурят подходящи възможности за човешки контакти и смислени занимания.

85. Що се отнася до качеството на осигуреното на жалбоподателя медицинско обслужване, Съдът отбелязва, че здравословното му състояние било редовно проверявано и в повечето случаи му било оказвано необходимото лечение. Доказателствата обаче във връзка с лечението на увеличените слюнчени жлези на жалбоподателя, макар и неубедителни, сочат към неоправдано отлагане на съответната медицинска помощ. В това отношение следва да се подчертае, че твърдяното грубо поведение на жалбоподателя към медицинския персонал, както и всъщност всяко нарушение на правилата и дисциплината в затвора от страна на лишения от свобода, не могат при никакви обстоятелства да оправдаят отказ от предоставяне на медицински грижи (*Вж.* абзаци 44-46 и 50 по-горе).

86. В обобщение, Съдът счита, че строгият режим на задържане, наложен на жалбоподателят след 1995, както и материалните условия през срока на неговото задържане, са му причинили страдание, надхвърлящо неизбежното за задържането. Поради това Съдът счита, че предвиденият в член 3 минимален праг на строгост е бил достигнат и че жалбоподателят е бил жертва на нечовешко и унижително отношение.

87. Ето защо е налице нарушение на тази разпоредба.

II. ТВЪРДЯНО НАРУШЕНИЕ НА ЧЛЕН 13 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

88. Жалбоподателят твърди на основание член 13 от Конвенцията, че многократните му оплаквания от условията на задържането не довели до никакво съществено подобрене. Член 13 гласи следното:

“Всеки, чиито права и свободи, предвидени в тази конвенция, са нарушени, трябва да разполага с ефикасни вътрешноправни средства за тяхната защита от съответна национална институция дори и нарушението да е извършено от лица, действащи в качеството си на представители на официалните власти.”

89. Правителството твърди, че не е налице нарушение на тази разпоредба, тъй като оплакванията на жалбоподателя били разгледани и възможните във връзка с тях мерки били взети.

90. Съдът вече е разгледал мерките, предприети от компетентните власти по отношение на положението на жалбоподателя, като част от въпросите по член 3 от Конвенцията. Той счита, че с оглед конкретните обстоятелства по делото не възниква отделен въпрос във връзка с член 13 от Конвенцията.

III. ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЧЛЕН 41 ОТ КОНВЕНЦИЯТА

91. Член 41 от Конвенцията гласи следното:

“Ако съдът установи, че е имало нарушение на конвенцията или на протоколите към нея и ако вътрешното право на високодоговарящата страна допуска само частично обезщетение за последиците от това нарушение, съдът присъжда, ако това е необходимо, справедливо удовлетворение на потърпевшата страна.”

A. Вреди

92. Жалбоподателят претендира обезщетение за неимуществени вреди в размер на 30 000 български лева (“BGN”) (равностойността на приблизително 15 000 евро (“EUR”)). Той подчертава, че е прекарал повече от 3 000 дни при нечовешки условия и постоянна несигурност и счита, че претърпяното страдание налага обезщетение около 10 български лева (5 евро) за ден.

93. Според Правителството в случай, че Съдът установи нарушение на Конвенцията, то това ще бъде достатъчно справедливо обезщетение с оглед на обстоятелството, че смъртното наказание в България е отменено и ситуация като въпросната вече е невъзможна.

94. Освен това Правителството твърди, че жалбоподателят е бил осъден за ужасни престъпления - убийство по особено жесток начин на три малки деца, и че присъденото от българските съдилища, очевидно през 1994, обезщетение на родителите на жертвите било в размер само на 3 500 стари български лева за всяко дете. При тези обстоятелства, според Правителството, искането на жалбоподателя е неморално и представлява обида спрямо паметта на убитите деца, още повече, че жалбоподателят в нито един момент не се бил разкаял за стореното.

95. По-нататък Правителството добавя, че присъждането на парична сума на жалбоподателя ще има изключително отрицателен отзвук в българското общество.

96. В отговор на становището на Правителството, жалбоподателят изтъква, че забраната на изтезанията и нечовешкото и унижително

отнасяне е абсолютна и че извършените престъпления не оправдават третиране, което не е законосъобразно и не е наложено с постановената присъда. Що се отнася до размера на присъденото на родителите обезщетение, жалбоподателят заявява, че същото отразявало практиката на българските съдилища отпреди десет години, и счита, че недостатъчното обезщетение във връзка с нарушаването на правата на пострадалите не следва да служи като основание за отказа от обезщетяване на нарушение на правата на другите.

97. Съдът счита, че установяването на нарушение не е достатъчно справедливо обезщетение за отношението спрямо жалбоподателя през съответния период. Вземайки предвид всички относими към делото обстоятелства, включително относително ниската тежест на настоящия случай в сравнение със сходни случаи (*Вж. Полторатский*, цитиран по-горе) и продължителната изолация на жалбоподателя, и решавайки по справедливост, Съдът присъжда на жалбоподателя сума в размер на 1 500 евро като обезщетение за неимуществени вреди.

Б. Съдебни разноски

98. Жалбоподателят, който наел адвокат през 2002, претендира 2 800 български лева за 30 часа работа на адвокат във връзка с проучването на делото и представянето на писмено становище по същество. Освен това той иска да му бъдат възстановени направените пощенски, пътнически и превозачески разходи в размер на 300 български лева. Претендираните суми за съдебни разноски възлизат приблизително на 1 550 евро.

99. Правителството възразява, посочвайки, *между другото*, че адвокатът на жалбоподателя взел участие едва в края на производството и че претендираното възнаграждение на час е прекомерно.

100. Решавайки по справедливост, Съдът присъжда сума от 1 000 евро за направените съдебни разноски.

В. Лихва за забава

101. Съдът счита за уместно лихвата за забава да се изчислява на основата на пределната ставка по заеми на Европейската централна банка, към която се добавят три процента.

ПО ТЕЗИ СЪОБРАЖЕНИЯ, СЪДЪТ ЕДИНОДУШНО

1. *Приема*, че е налице нарушение на член 3 от Конвенцията във връзка с режима и условията на лишаване от свобода на жалбоподателя;
2. *Приема*, че не възниква отделен въпрос съгласно член 13 от Конвенцията;
3. *Приема*,
 - (а) че държавата-ответник следва да заплати на жалбоподателя, в срок от три месеца от влизането в сила на решението съгласно член 44, алинея 2 от Конвенцията, сума в размер на 1 500 EUR (хиляда и петстотин евро) като обезщетение за неимуществени вреди и сума в размер на 1 000 EUR (хиляда евро) за съдебни разходи, като левова равностойност по курса, приложим в деня на плащането, заедно с евентуалните данъци и такси върху посочените по-горе суми;
 - (б) че от изтичането на упоменатия по-горе тримесечен срок до плащането се дължи проста лихва върху гореупоменатите суми в размер на пределната ставка по заеми на Европейската централна банка през срока на неизпълнение, увеличена с три процента;
4. *Отхвърля* остатъка от претенцията за справедливо удовлетворение.

Изготвено на английски език и съобщено писмено на 11 март 2004, в съответствие с член 77, алинеи 2 и 3 от Правилника на Съда.

Сьорен НИЛСЕН
Секретар

Кристос РОЗАКИС
Председател

Съгласно членове 45, алинея 2 от Конвенцията и 74, алинея 2 от Правилника към настоящото решение е приложено съвпадащото мнение на г-жа Тулкенс.

К.Л.Р.
С.Н.

СЪВПАДАЩО МНЕНИЕ НА СЪДИЯ ТУЛКЕНС

(Превод)

В настоящия случай Съдът се е ограничил до установяване на нарушение на член 3 от Конвенцията във връзка с режима и условията на задържането на жалбоподателя (*Вж.* абзац 86 от решението), без да отчете неговото многогодишно страдание от заплахата за изпълнение на наложеното му смъртно наказание.

Жалбоподателят бил осъден на смърт на 9 май 1990, а на 24 октомври 1990 Върховният съд потвърдил присъдата му. Междувременно, на 20 юли 1990, Народното събрание приело решение, съгласно което “изпълнението на влезлите в сила смъртни присъди се отлага до окончателното решаване на въпроса за прилагането на смъртното наказание в България”. Този мораториум върху изпълнението на смъртните наказания бил в сила до 10 декември 1998, когато Народното събрание гласувало отмяната на смъртното наказание, замествайки го с доживотен затвор без право на замяна.

Разбира се, както се изтъква в решението, положението на жалбоподателя не е било съпоставимо с това на лицата на опашката за смъртно наказание (*Вж.* абзац 78 от решението). Било е различно и от това на жалбоподателите по украинските дела, отнасящи се до осъдени на смърт лица по време когато в Украйна изпълнението на смъртните присъди продължавало (*Вж.* абзац 79).

Независимо от това, аз считам, че Съдът следваше да вземе предвид продължителността на въпросния период и постоянно съществуващата заплахата от изпълнение на смъртната присъда. На първо място, макар мораториумът върху изпълнението на смъртните присъди да е бил необходима, а вероятно и единствената възможна първа стъпка в процес на отмяна на смъртното наказание, страданията на жалбоподателя със сигурност са се задълбочили и поради обстоятелството, че повече от осем години правното му положение на осъдено на смърт лице не се е порменило. Прекалено много време, включително повече от шест години след влизането в сила на Конвенцията по отношение на България, е било необходимо на българската законодателна власт да отмени смъртното наказание. На второ място, мораториумът е бил въведен с обикновено решение на Народно събрание, което е могло да бъде изменено във всеки едни момент. Тази евентуалност съвсем не била хипотетична, видно от политическия дебат относно смъртното наказание в България до неговата отмяна през 1998 (*Вж.* абзаци 20-28 от решението). На последно място, що се отнася до довода, че нито едно нарушение на мораториума върху изпълнението на смъртните присъди не било извършено в България през тези осем години, този факт е можел да се

прецени **едва впоследствие**, поради което не е бил в състояние да намали заплахата или страха на жалбоподателя през целия този продължителен период.

При тези обстоятелства, считам, че Съдът трябваше да заключи, че *едновременно въздействие* на затворническия режим и материални условия, на които жалбоподателят е бил подложен, и на несигурността относно отмяната на смъртното наказание са му причинили страх и тревога и че минималният праг на строгост съгласно член 3 от Конвенцията е бил достигнат.